

Arbeid en inkomen, zo lijkt het leven

De brede vakbeweging onder schot

Vaak wordt gezegd dat het uitlekken van notaas onderdeel is van beleidsontwikkeling. Zo kunnen beleidsmakers een indruk krijgen van hoe hun plannen zullen vallen, raken mensen er alvast aan gewend en lijken aanpassingen op ondergeschikte punten een succes van de critici.

Misschien is het boosaardig om te denken dat ook binnen het apparaat van de FNV via deze 'managementstijl' gewerkt wordt. In ieder geval lekken er regelmatig notities uit die ingrijpende veranderingen bepleiten. Zo kwam in 1986 "De FNV over 14 jaar" (FNV 2000) binnenwaaien en werden dit jaar "De FNV op weg naar 2000" en "Minder Beter" in de trein gevonden. De eerste laat weinig van de FNV-afdelingen over (zie daarvoor Solidariteit 45, pagina 10 en in dit nummer het artikel van Ben Hoogenboom, pagina 26). De tweede rekent af met de 'brede vakbeweging'.

"Minder beter" is een intern discussiestuk van de Werkgroep Meerjarig Prioriteiten kader dat in september 1991 uit het FNV-apparaat is gevallen. Een enigszins aangepaste, tweede versie is er inmiddels ook al, maar nog niet in onze brievenbus. In "Minder beter" wordt met een pleidooi voor 'verdieping' gebroken met de brede vakbeweging. En daarmee lijken de woorden van Cees Commandeur vergeten geschiedenis: "De FNV moet een emancipatiebeweging blijven op brede terreinen in de samenleving. Als de FNV haar breedte prijs geeft, verliest zij dé maatschappelijke diepte." Commandeur zei dat in 1985 bij zijn afscheid als federatiebestuurder van de FNV.

Ballast

Voor wie het niet (meer) zou weten, Cees Commandeur was als pionier van de brede vakbeweging in de periode 1976-1985 de inspirator van de leuze "vakbondsstrijd is per definitie vredesstrijd". Sinds de Golfoorlog weten we wel dat de FNV daar weinig boodschap meer aan heeft, maar dat "Minder beter" met geen woord rept over vredesstrijd kan best schokkend genoemd worden. Die eer krijgen bijvoorbeeld nog wel konsumentenbeleid, gezondheidszorg, milieu en volkshuisvesting. Zij het dat er vrijwel helemaal mee wordt afgerekend. Geheel in de lijn van het nieuwe management worden 'kernactiviteiten' - arbeid en inkomen - centraal gesteld en taken in de woon- en leef sfeer als ballast afgestoten en 'uitbesteed' aan andere belangenorganisaties (bijvoorbeeld consumentenverenigingen en milieugroepen).

Economie en politiek

Hoe zouden we de brede vakbeweging kunnen omschrijven?

Eerst een algemeen antwoord. Een vakbeweging die economische met sociale en politieke vraagstukken verbindt. Ten opzichte van de geschiedenis van de vakbeweging en de opvattingen over haar werkingsterrein

betekent deze algemene aanduiding al heel wat. Op haar beginperiode na (de 'oude' vakbeweging) bestaat er namelijk sinds de eerste jaren van deze eeuw een onderscheid tussen 'economie' en 'politiek'. En daardoor tussen de functie van de 'moderne' vakbeweging en die van een politieke partij. Simpel gezegd, de vakbeweging is er voor loon- en arbeidsvraagstukken en de politieke partij voor al het andere. De praktijk laat wel overlappingen zien, bijvoorbeeld bij het kiesrecht en het onderwijs, maar de scheiding is uitgangspunt.

De redenering is dan dat door de toenemende vervlechting van 'economie' en 'politiek' de aktieradius van de vakbeweging zich verbreedt en daarmee het terrein van de belangenbehartiging. Die verbreding is onder meer tot stand gekomen door de steeds aktievere bemoeienis van de staat met de economie en door de democratiseringsbeweging van de tweede helft van de zestiger, eerste helft zeventiger jaren. Hoewel vaak met vallen en opstaan, maakt samenwerking met de zogenoemde nieuwe sociale bewegingen deel uit van die verbreding.

Scheiding betrekkelijk

Dit algemene antwoord schiet echter tekort. De scheiding tussen economie en politiek is in de geschiedenis van de nederlandse vakbeweging heel betrekkelijk. Om minstens twee samenhangende redenen.

In de eerste plaats, als we ons beperken tot NVV en SDAP/PvdA, is die scheiding louter formeel binnen de gezamenlijke politieke koers van de sociaal-demokratie. Daarbij wordt ook nog eens het politieke werk steeds meer verengd tot parlementaire 'aktie' en wordt de partij de parlementaire arm van de vakbeweging. Zo ontstaat een taakverdeling tussen economische en politieke activiteiten; niet verschillend in inhoud, wel in plaats van handeling.

In de tweede plaats groeit het NVV steeds meer in - raakt geïntegreerd - in

de sociaal- economische besturing van de samenleving en neemt daaraan deel met een groot begrip voor de grillen en nukken van de kapitalistische produktiewijze. Het economies werkteerren is dan niet meer alleen politiek gekleurd, maar ook onderdeel van een algemeen politiek beleid. Voor de FNV (1976) geldt in wezen hetzelfde verhaal ondanks de af en toe boze blikken naar de PvdA.

Alle maatschappelijke terreinen

De verbinding van politieke aan economische vraagstukken in het beleid van de vakbeweging geeft dus nog geen duidelijk beeld van een brede vakbeweging.

Een tweede benadering kan misschien meer helderheid geven. Namelijk een vakbeweging die opkomt voor de belangen van alle loon- en uitkeringsafhankelijken en ernaar streeft de tegenstellingen tussen verschillende groepen te overwinnen. Bijvoorbeeld tussen betaald werkenden onderling, werkenden en werklozen, mannen en vrouwen, nederlanders en migranten, religieuzen en niet-religieuzen. Gekoppeld aan de eerdere omschrijving beperkt een brede vakbeweging zich dan niet tot het strijdtonel van arbeid en loon, maar richt zich op alle maatschappelijke terreinen waar de belangen van loon- en uitkeringsafhankelijken in het geding zijn. Dus naast arbeid en arbeidsomstandigheden, ook leven en leefomstandigheden. Van huisvesting tot ruimtelijke ordening; van onderwijs tot cultuur; van verdeling van huishoudelijke, verzorgende en opvoedende taken tot kinderopvang; van milieu tot 'derde wereld'; van vrede tot kerncentrales; van positieve aktie tot apartheid/racisme.

Op deze terreinen vindt dan koalitievorming plaats met sociale bewegingen en belangengroepen. In Nederland het meest ontwikkeld ten tijde van de massale vredesstrijd en in mindere mate met de anti-apartheids- en milieu-beweging.

Twee gezichten

Toch zegt ook deze typering van een brede vakbeweging niet alles. Hoe worden die belangen opgevat, georganiseerd en bevochten? Wordt er bijvoorbeeld meegedacht met de belangen van de ondernemers en staat? Ligt de nadruk op de zelforganisatie van de leden? Worden de grenzen van de kapitalistische economie gerespekteerd? De praktijk van de nederlandse vakbeweging laat daarbij twee gezichten zien. Gehoorzaam aan de logika van de markt of de besluiten van het parlement, en daarmee in botsing; centralis-

Foto Chris Pennarts

ties, èn strijdbare initiatieven van leden. Kenmerkend daarbij is dat het eerste gezicht het tweede vrijwel altijd overschaduwt. Toegepast op de brede vakbeweging hebben we bijvoorbeeld in de strijd tegen de kernbepaling en de plaatsing van kruisraketten drie fasen gezien. Eerst een brede bewustwording en mobilisatie van leden, in nauwe samenwerking met basisgroepen van de vredesbeweging met een afwachterende opstelling van de FNV-leiding. Daarna een algemene deelname van de FNV en vakbondsleden aan de vredesstrijd ("Geen bommen, maar banen"). Vervolgens het afhaken van de FNV-leiding na het parlementaire besluit tot plaatsing van de kruisraketten, maar tegelijkertijd de deelname van vier FNV-bonden en leden van andere bonden aan de acties van het BIVAK, Breed Initiatief voor Verdergaande Acties tegen Kruisraketten. In deze opgang van de brede vakbeweging waren de twee gezichten van de FNV zeer herkenbaar.

Verengd en cynies

Terug naar het rapport "Minder beter". Welke overwegingen hebben daarin geleid tot de verenging van het werkkterrein van de FNV? Eigenlijk niet zo veel. Bezuiniging en efficiëntie-verbetering. Of in de woorden van de FNV-werkgroep: "Voor een brede vakbeweging met beperkte middelen drong de keuze zich op tussen van-alles-een-beetje of minder-maar-beter." Uitvoerig wordt stil gestaan bij de zwakke "vermogenspositie" en de verandering van de "management-structuur". Voor de taken zijn er te weinig mensen (bedoeld wordt in het

apparaat) en voor de financiën te veel. Het aantal arbeidsplaatsen moet dan ook in 1995 teruggebracht zijn van 208 naar 173, zij het zonder gedwongen ontslagen.

De "bakens" moeten verzet worden, de "produktiestromen" omgebogen, de kwaliteit van het "eindprodukt" verbeterd, de "flexibiliteit" en "klantvriendelijkheid" opgevoerd. De keuze voor het "brede" terrein van arbeid en inkomen en de terugtocht van de maatschappelijke emancipatiebeweging worden cynies verdedigd: "Zo hebben studerende hun studentenvakbond, bejaarden hun eigen organisaties, evenals automobilisten, huurders, huisvrouwen, boeren, middenstanders, milieubeschermers, consumenten en bezitters van een eigen huis." De brede vakbeweging als rariteitenkabinet. Helemaal bont wordt het gemaakt als de stelling "hoe breder de vakbeweging, hoe geringer het democratisch draagvlak" aangehaald wordt. De maatschappelijke vraagstukken zouden alleen maar leven in "de hoofden van enkele bestuurders en medewerkers. Als het erop aankomt zal er niemand voor de straat op gaan, laat staan een staking beginnen." Zo wordt dus gedacht over de democratie binnen de vakbeweging en de politieke bewustwording en aktiebereidheid van leden en nog-niet-leden. In navolging van organisatieadviseurs, marketing-boys en moderne managers wordt in het verlengde van FNV 2000 de vakbeweging een 'professioneel' apparaat dat produkten levert, worden vakbondsleden tot klanten gereduceerd en wordt belangenbehartiging een kwestie van marktoriëntatie.

Leven en vrijheid

De in het voorjaar uitgelekte nota "De FNV op weg naar 2000" ademt de zelfde 'professionele' sfeer uit. Daarin worden de 225 FNV-afdelingen, waar de brede vakbeweging onder meer gestalte moet krijgen, gekortwiek. Ze worden onder kuratele gesteld van bezoldigde bestuurders en belast met louter uitvoerende taken.

De brede vakbeweging staat dus onder schot, zelfs de gehoorzame. En daarmee ook de grondslag van een democratische en strijdbare vakbeweging: basisorganisatie, tegenmacht, leven en vrijheid. De neergang van de 'nieuwe' sociale bewegingen is daar uiteraard debet aan, maar dat vormt geen enkele rechtvaardiging voor de beoogde ommezwaai van de FNV.

Of er sprake is van beleidsstrategieën uitlekken, is eigenlijk niet belangrijk. Of de critici met schijnsuksesjes verleid zullen worden, wel. Beide notaas zijn binnen en buiten het apparaat krities ontvangen. De race is dus nog niet gelopen. Zeker niet als het aan de opstandige FNV-afdelingen ligt. Ze hebben de notaas de oorlog verklaard. Eén van hun woordvoerders zei naar aanleiding van "Minder beter": "De doelstelling 'maatschappijhervorming' kan dan uit de statuten worden geschrapt." Het strijdbare gezicht van de vakbeweging kan zich deze postmoderne facelift niet laten welgevalen.

Hans Boot